

В. Гінда (Київ)

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКЕ ФУТБОЛЬНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В УКРАЇНІ (на матеріалах окупаційної преси)

В історичній літературі відшукати інформацію про футбольні матчі українських команд з військовими частинами Вермахту та їх союзників практично неможливо. У радянській історіографії, досліджуючи період німецької окупації, головним чином звертали увагу на роль партії в розвитку радянського підпілля, проводячи думку про те, що партизанський рух мав всенародний характер та користувався необмеженою підтримкою місцевого населення. При цьому з ідеологічних міркувань обходились питання соціального, політичного, колабораціоністського, культурницького характеру.

Завдяки такому підходу в свідомості більшості українців період нацистської окупації асоціюється з жорстоким терором, постійними розстрілами цивільного населення за найменшу провину та героїчною боротьбою партизанів проти такої сваволі гітлерівців з першого і до останнього дня. Тому не дивно, що на запитання до пересічного українця, що він знає про футбольні матчі в період окупації місцевих команд з німецькими військовими частинами, ми не отримаємо конкретної відповіді, натомість побачимо на обличчях людей здивування і зацікавленість. Власне, в цьому немає нічого екстраординарного, адже більш як сорок років цілеспрямованої радянської пропаганди про керуючу роль партії у боротьбі проти загарбників та страшний поневіряння окупованого населення не могли зникнути безслідно.

Футбол, чи взагалі будь-який прояв спортивного життя в період окупації, йшов би в розріз з радянською пропагандистською концепцією, тому цензура не пропускала до наукової чи публіцистичної літератури таку інформацію (єдине виключення становив «матч смерті» в силу суб'єктивних причин – *Авт.*). За радянських часів висвітлити дану тему означало визнати помилковість твердження про затяту боротьбу українського населення проти нацистів.

На даний час, отримавши можливість вільного доступу до раніше засекречених матеріалів, можемо стверджувати, що футбольні протистояння місцевого населення з німецькими військовими були не поодинокими випадками і проходили в багатьох містах України: Дніпропетровську, Києві, Запоріжжі, Житомирі, Львові, Одесі, Кіровограді, Херсоні. Загалом за період 1941–1944 рр. на території України, місцеві футболісти зіграли з німецькими, угорськими, словацькими, румунськими, італійськими військовими частинами більше 150 футбольних матчів. З них автору, завдяки повідомленням тогочасної преси, вдалося встановити

результати 111 матчів* (зустрічі, які згідно газетних оголошень відбулися, але про їхній результат не було повідомлено, до уваги не бралися), 52 з яких припало на Генерал-Губернаторство, 25 – „Трансністрію” і 34 – РКУ. При цьому статистика таких ігор свідчила не на користь загарбників – 60 виграла українці, 36 окупанти і 15 завершилися в нічию.

Дослідник окупаційного режиму в Україні В. Удовик вважає, що перемоги українців свідчать про крашу спортивну підготовку наших спортсменів¹. Втім якщо брати в загальному, то такий погляд на дану проблему, яка власне не була об'єктом ретельного дослідження Удовика, є занадто спрощеним і поверхневим (до такого висновку він приходив аналізуючи єдиний результат серпневої гри 1942 р. збірної Василькова і німецької військової частини 4:1). У слабку підготовку німецьких спортсменів, враховуючи їхні тогочасні успіхи на міжнародній арені (Олімпіада в Німеччині 1936 р. – *Авт.*) та посилену увагу нацистського керівництва до здоров'я нації, мало віритися.

На нашу думку, більшість перемог українські команди отримували через те, що їхній склад у переважній більшості складався з професійних футболістів, а німецьких – з любителів. Наприклад, в одеських командах весь період окупації грали відомі в довоєнний період футболісти. Серед них: Шульдер, Борисович, Зубрицький, Калашников, Гудименко, Орехов, Брагін. Особливий інтерес серед вболівальників викликала гра улюбленця одеситів М. Табачковського² на прізвисько «Микола-табак», що повернувся з полону. У західній Україні такими були брати Осип та Олександр Скоцені, Степан і Осип Магоцькі, Карльош і Іван Мікльоші, В. Богурат, В. Кобзар, В. Воробець – їх знав і поважав кожен львів'янин. У РКУ – Свиридовський, Клименко, Кузьменко, Трусевич, Гундарев. Після повернення радянської влади деякі з них емігрували на Захід, боячись репресій, інші були заарештовані органами НКВС за співробітництво з німцями або виправдані.

Слід відзначити, що німецькі футболісти майже всі свої перемоги отримали граючи з командами тих міст, у складі яких були відсутні професійні гравці (Житомир, Бердичів, Херсон).

У свою чергу, німецькі професійні футболісти на початковому етапі війни грали в лізі Німеччини та за збірну, і це забезпечувало їм броню щодо відправки на фронт. До речі, німецька збірна регулярно проводила матчі зі збірними командами своїх союзників і не тільки. Результати цих поєдинків часто публікувалися в окупаційній пресі України. Так, про жовтневу гру 1941 р. німців з фінами (6:0) на олімпійській площі в Гельсінкі, повідомила житомирська газета „Голос Волині”³, вона ж у 1942 р. написала про гру збірних Швейцарії і Німеччини 2:2⁴. „Нове Українське слово” 22 серпня 1942 р., помістило на своїх сторінках звіт про зіграний матч Німеччини і Румунії (7:0)⁵.

---

* Дана цифра не є остаточною, оскільки опрацьовані нами газети в ЦНБ ім. Вернадського, бібліотеці О. Ольжича і ЦДАВОУ та Державному архіві Житомирської області цілісно не представлені. Тому залишається вірогідність зберігання певної кількості відсутніх номерів газет в обласних архівах України, де, ймовірно, можна ще знайти деякі результати футбольних поєдинків.

Також про слабкість гравців німецьких військових частин неодноразово повідомлялося в тогочасних газетних статтях на футбольну тематику. Наприклад, тижневик „Львівські вісті” після перемоги 26 жовтня 1941 р., „України” над збірною Вермахту-Люфтваффе підкреслював, що „Україна” перевищувала свого противника у всіх ланках (лініях)”⁶. Після перемоги Українського Студентського Спортивного Клубу (УССК) Львова над Люфтбауабтайлунг 4:1 в пресі писали: „УССК грав у дуже ослабленому складі, що зовсім не виправдовує його слабкої гри з ще слабшим суперником. Бо Люфтбауабтайлунг був насправді слабкою дружиною. Поодинокі його гравці може й грали колись у копаний м’яч, але крім доброї волі й крикливості нічого в них з тих часів не залишилося. Перемога далася УССК легко, але при кращій грі рахунок міг бути набагато більшим”⁷. „Нове українське слово” після кожного переможного поєдинку футболістів київського „Старту” також писало про значну технічну перевагу українців над своїми опонентами. „Німецька команда складається із окремих доволі сильних футболістів, але командою в повному відношенні цього слова їх назвати не можна, – писалося в одному з газетних повідомлень, після виграного динамівцями матчу в німецької команди „PGS” з розгромним рахунком 6:0. – І в цьому не має нічого дивного, адже вона складається із футболістів, які випадково потрапили в частину, за яку вони грають. Відчувається брак тренувань, без яких ніяка, навіть найсильніша команда не зможе нічого зробити. Команда „Старт”, як це всім добре відомо, в основному складається із футболістів бувшої команди майстрів”⁸.

Непрофесійність окупантів засвідчував у своїх спогадах безпосередній учасник таких протистоянь О. Скоцень (легенда львівського футболу – *Авт.*). Згадуючи одну з таких зустрічей, що проходила на стадіоні колишнього клубу „Чарні”, між „Україною” (Львів) та німецькими льотчиками зі скнилівського аеродрому, він зазначав: „Склад нашої команди в основному базувався на гравцях старої гвардії... Хоч ми після довгої перерви не були ще підготовлені як слід до гри, але знали себе добре. Німці не являли собою серйозного противника, бо це була команда не зігра-на, підсилена гравцями з інших військових частин. Ми були кращі технікою, зіграністю, взаєморозумінням. Гра проходила при повнім стадіоні глядачів, які очікували від відродженої „України” перемоги. Матч закінчився нашим виграшем – 4:1”⁹.

Перші два матчі українців з окупантами відбулися менше чим через місяць після початку війни. 17 серпня 1941 р. на полях Житомира і Грубешова (Хомщина, тепер територія Польщі – *Авт.*) зустрілися команди місцевих спортивних товариств і збірні дислокованих тут німецьких військових частин. Матч в Житомирі закінчився перемогою гітлерівців з рахунком 1:6, а в Грубешові – 4:2 на користь українців.

Загалом у Житомирі з липня 1941 р. по січень 1942 р. згідно звіту голови спортивної секції «Українського клубу» Є. Пінтова, було зіграно 15 футбольних матчів¹⁰. На жаль через відсутність відповідної інформації нам не у всіх поєдинках вдалося встановити остаточний результат. Втім, можемо припустити, що місцеві футболісти провели з німцями за весь період окупації міста (9 липня 1941 р. – 30 грудня 1943 р. – *Авт.*) близько 25 ігор, власне це засвідчують рекламні афіші в пресі, ось тільки результати абсолютної більшості з них, на жаль, не були надруковані.

Також один поєдинок в серпні 1941 р. на стадіоні міського цукрозаводу провели з німецькими футболістами спортсмени міста Бердичева. Результат гри 2:6 не на користь бердичівлян. Це практично всі футбольні українсько-німецькі протистояння, що відбулися в 1941 р. в рейхскомісаріаті „Україна”, чого не можна сказати про дистрикт „Галичину”. На сторінках часопису „Львівські вісті” від 31 грудня 1941 р. зазначалося, що на даній території з липня по грудень відбулося 36 футбольних матчів, сім з яких з німецькими військовими командами¹¹. Тут газета помиляється, адже насправді з окупантами зіграли 10 матчів, 11-й – запланований на 26 жовтня 1941 р. – через сильну зливу не відбувся. Результати поєдинків свідчили не на користь загарбників: п’ять зустрічей виграли українські футболісти, дві окупанти і три закінчилися нічийним рахунком.

З весни 1942 р. відповідні зустрічі проводилися у всіх окупаційних територіальних утвореннях. Взагалі цей рік по кількості проведення поєдинків з окупантами (щонайменше 53 – до уваги бралися тільки ті зустрічі, рахунок яких нам вдалося встановити – *Авт.*), можна вважати роком міжнародних футбольних матчів, старт якому дали 6 квітня сяноцький „Лемко” та німецький „Вермахт” (гра проходила на другий день Великодня – *Авт.*). Результат 7:2 не на користь окупантів.

На півдні України футбольні протистояння не набули такої масовості й різнобарвності, як у західних, центральних і східних регіонах, де українці грали не тільки з німцями, але й з італійцями та угорцями. В цьому регіоні українські футболісти абсолютну більшість своїх матчів провели з румунськими професійними командами. З німецькими та румунськими військовими частинами зіграли набагато менше поєдинків. Однак, якщо у військових команд одесити нерідко перемагали то в протистояннях з професійними колективами дуже часто зазнавали поразок.

Головна причина невдач – недостатня кількість висококласних гравців в командах. На той час в Одесі знаходилося мало сильних футболістів, а ті, що були – грали в різних міських командах не представляючи грізної сили. Українські спортсмени зі стажем чудово це розуміли, тому виступили в газеті „Молва”, за 2 червня 1943 р., з пропозицією всім майстрам міста об’єднатися в одній команді, аби гідно представляти одеський футбол в матчах з румунськими спортсменами. „Нам видається любителі футболу підтримають наше побажання об’єднати одеських майстрів в одній команді, яка зможе з гідністю захищати престиж футбольної Одеси, – писали місцеві корифеї спорту А. Крафт, Г. Черкасов, С. Яремчук. – І це має зробити футбольний клуб „Вікторія” – ініціатор відродження футболу в Одесі, де об’єднаний склад майстрів отримає найкращу підтримку і керівництво”¹².

Заради справедливості потрібно зазначити, що були спроби проводити товариські зустрічі з професійними командами Австрії, Словаччини та Німеччини і в дистрикті „Галичина”. На весні 1942 р. керівництво словацької команди „Братислава” запропонувало львівській „Україні” провести по два матчі на виїзді і вдома. Проводи обох клубів навіть попередньо оговорили дати. Планувалося, що перші поєдинки пройдуть у Львові 13 і 14 червня, а потім 27 і 28 в Братиславі, якщо не станеться якихось непередбачених обставин. У цьому ж році Український Цен-

тральний Комітет (далі – УЦК) з Кракова звертався з пропозицією поїздки одинадцяти українських футболістів до Берліну, для проведення товариських матчів з німецькими професійними командами. Футболістів пропонувалося відібрати з двох провідних команд – „України” та „Сяну” (Перемишль) – і забезпечити їм нормальні умови для тренувань, аби вони гідно представили Україну за кордоном¹³.

Також львівська „Україна” за дорученням УЦК у 1942 р. висилала за кордон листи до різних команд з запрошенням зіграти у Львові на Великдень, показові товариські поєдинки. Відповіді надійшли від двох відомих віденських клубів „Адміра” і „Вінер спортклуб”. В них йшлося, що обидві команди з радістю зустрілися б з українцями на Великодні свята, однак в ці дні в них вже заплановані інші матчі („Адміра” грала поєдинок у Відні, а „Вінер спортклуб” від’їздив до болгарської Софії). Тому команди запропонували зіграти в інші дні – „Адміра” 2–3 травня, а „Вінер спортклуб” відповідно на перший і другий день Зелених свят, 24–25 травня¹⁴.

Правда матчі так і не відбулися, визначити точно причину цього нам не вдалося через відсутність відповідних документів. Ймовірно все ж таки завадили непередбачені обставини, або не надійшов дозвіл з Кракова від уповноваженого у справах спорту, що знаходився при уряді Генерал Губернаторства. Саме він мав право дозволяти чи забороняти проведення таких зустрічей.

Українські футболісти в Галичині провели також декілька матчів з поляками. Так одне з таких протистоянь в 1942 р. між „Сяном” і командою „Краков” закінчилося перемогою українців 3:4. Польська газета „Кракауер Цайтунг” після гри зазначала: „Сян” залишив по собі гарне враження. Українці показали швидкість, добре володіння м’ячем, цікаві комбінації і добру позиційну гру, чим повністю переграли „Краків”. Основою „Сяну” був воротар – надійна оборона, в півзахисті добре грали тільки лівий крайній та центральний. В нападі задавав тон лівий край. Гра виявила слабкість краківської репрезентації. З цієї причини провідник краківського футболу дуже зажурений, бо мусить шукати нових гідніших заступників”¹⁵.

Перші футбольні поєдинки в окупованій Одесі відбулися 3 травня 1942 р., в цей день на міському стадіоні „Вікторія” (до війни „Спартак” – *Авт.*) пройшло два матчі між румунською командою „Глорія”, німецькою військовою частиною та збірною Одеси. Гра румунської і німецької команд закінчилася перемогою німців 3:2. Друга зустріч „Глорії” зі збірною Одеси також склалася не на користь румунів, одесити виграли 2:0. Правда, по закінченні румунсько-українського протистояння, один з організаторів матчів, інженер румунської залізниці Убраїяну в розмові з кореспондентом місцевої газети головною причиною поразки своїх співвітчизників назвав втому гравців, які проводили другий матч підряд¹⁶.

Найбільшою сенсацією в місті на той час став від’їзд 21 червня 1942 р. одеської збірної до Бухареста, де було заплановано зіграти матчі зі збірною Румунії та декількома найсильнішими тамтешніми командами. Напередодні поїздки на спеціальному засіданні суддів міста було визначено склад української команди до якого потрапили: Зубрицький („Глорія”), Хижніков („Глорія”), Кузнецов („Вікторія”), Бачинський („Вікторія”), Брагін („Глорія”), Кравцов („Глорія”), Андрі-

енко („Вікторія”), Доскалов („Вікторія”), Мазуренко („Вікторія”), Орехов („Вікторія”), Борисевич („Глорія”). В якості запасних їхали Касько („Глорія”), Зерко („Глорія”), Варюшкін („Глорія”), Севастьянов („Глорія”), Васильєв („Вікторія”)¹⁷.

Вояж українських футболістів до Бухаресту закінчився невдало – одесити двічі програли румунам. Власне в цьому немає нічого дивного, адже їм протистояли професійні команди.

Перша гра проходила на стадіоні „Джульєшти”, в ній українцям протистояла національна збірна Румунії. Гра викликала великий ажіотаж серед місцевих уболівальників, як результат матч прийшли подивитися 50 тис. глядачів¹⁸.

Про те, як розвивалися події на футбольному полі, українським уболівальникам на своїх сторінках розповіла „Одесская газета” (за 1 липня 1942 р.), зазначивши, що перші 15–20 хв. українці відчутно нервували, однак досить швидко опанували себе і повели планомірний наступ на ворота суперника. В одній з чергових атак нападник Борисевич, влучним ударом під поперечину навіть забив гол. Втім, румунський суддя не зарахував взяття воріт (м’яч влучивши в поперечину перетнув лінію воріт і вилетів в поле – авт.). Щоправда, якщо вірити газеті, румунська преса після матчу одностайно в цьому моменті визнала взяття воріт. У подальшому поєдинок проходив у швидкому темпі з небезпечними моментами біля обох воріт. У румунів особливо виділялися центральний форвард Нікулеску і крайні півзахисники Біндя та Богдач. Українські футболісти не витримали запропонованого суперником темпу, як результат пропустили три сухі м’ячі¹⁹.

В другому поєдинку, з бухарестським „Венусом”, українці, пропустивши 6 м’ячів, зуміли забити лише тричі²⁰.

Цікавий факт: за короткий час перебування одеської команди в Бухаресті місцевим уболівальникам настільки сподобалася гра деяких українських футболістів, що вони встигли навіть нагородити їх відповідними прізвиськами. Так, Орехова, що вразив всіх своєю чудовою технікою румуни назвали „маленьким демоном”, а його колегу Брагіна, за добру гру в захисті – „жандармом”²¹. Воротаря А. Зубрицького за його чудові за красою сейви, завдяки яким він зумів витягнути декілька «мертвих» м’ячів, румунська преса порівнювала з голкіперами європейського класу.

Після проведення двох поєдинків українська команда повернулася до Одеси.

Наступний футбольний сезон у „Трансністрії” розпочався матчем одеської „Вікторії” та збірної німецьких частин регіону, 26 квітня 1943 р. Гру-відкриття виграли українці – 3:2. Зазнавши поразки німецькі військові зажадали на 13 червня матчу реваншу. Обидві команди досить ретельно готувалися до відповідного протистояння. В пресі на цей рахунок зазначалося, що напередодні поєдинку окупанти значно підсилилися запрошеними гравцями з Миколаєва, Херсона. Очікувалося прибуття німецьких футболістів із Бухареста і Констанци. Більше того, щоб краще підібрати гравців керівництво команди провело ряд матчів між військовими колективами „Трансністрії”. В свою чергу „Вікторія” також поповнила склад відомими місцевими гравцями. За обоюсторонньою згодою сторін у випадку нічиєї матч мав продовжуватися до першого забитого голу²².

Хто переміг у цьому протистоянні жодне з місцевих періодичних видань не повідомило. Однак, в статті „Одесской газеты” за 5 серпня 1943 р., напередодні гри „Вікторії” і „Молдови” наводиться баланс проведених командами поєдинків, де зазначається, що „Вікторія” зазнала всього однієї поразки від збірної Одеси²³. Це дає нам всі підстави стверджувати, що українська команда у матчі реванші, ймовірно здобула перемогу над збірною німецьких військових частин.

Великий інтерес серед місцевих любителів футболу викликав приїзд до Одеси в кінці червня 1943 р. збірної Криму, яка складалася з румунських гірських стрільців (в складі команди було чотири гравці національної збірної Румунії – Негру, Метан, Гайн, Вебер – *Авт.*). Організатором і покровителем колективу був командувач румунських військових частин півострова генерал Аврамеску. Не зазнавши жодної поразки в Криму, керівництво команди вирішило провести місячне футбольне турне по містах „Трансністрії” та РКУ (планувалися матчі в Києві, Миколаєві, Дніпропетровську, Запоріжжі). Всі кошти від проведених поєдинків команда зобов’язувалася перерахувати на потреби фонду обездолених та сиріт півострова, яким опікувалася з першого дня свого існування²⁴.

Одеське футбольне керівництво до приїзду гостей ретельно підготувалося, аби надати майбутнім поєдинкам офіційності, було вирішено провести їх в кубковому форматі. Власне, гравці кримської команди, знаючи клас тутешніх футболістів і без цього гідно налаштувалися на ігри, тим більше з ними був їх командуючий та за сумісництвом керівник колективу, генерал Аврамеску, якого вони не бажали осоромити поганою грою. „Перед від’їздом у неймовірне футбольне турне ми серйозно готувалися, – зазначав у своєму інтерв’ю газеті „Буг” капітан кримчан Метан. – Наші футбольні керівники зробили все, щоб ми вже з перших зустрічей виходили переможцями. У нас дуже добрий склад, а чудова підготовка допоможе нам виконати побажання нашого шефа генерала Аврамеску – повернутися в свої військові частини переможцями. Нам відомо, що клас місцевих футболістів високий і досягнути нам мети буде не легко, але ми будемо прагнути до неї”²⁵.

Прагнення перемогти румунські стрільці зуміли втілити в життя тільки в одному із трьох поєдинків. 26 червня вони перемогли з розгромним рахунком 6:1 команду залізничників дороги ЧФРТ (румунські залізничники), за яку грали виключно румунські спортсмени. Потім програли „Вікторії” та АСГТ (Асоціація спорту чиновників губернаторства „Трансністрія”), причому останнім – 1:5. Незважаючи на це, кубок і подяку за чудову гру одеські гості, без будь-яких на те підстав, все ж отримали.

Можливо в такий спосіб керівник адміністрації і особового складу Губернаторства „Трансністрії” М. Ротару прагнув вслужитися перед румунським вищим військовим командуванням, яке співчувало кримській команді. Принаймні його урочиста промова по завершенні поєдинків дає підстави для таких припущень: „За чудову спортивну витримку і достойну похвали гру виношу обом командам подяку, а гірським стрільцям за перемогу отриману в матчі з ЧФРТ, а також за витримку в поєдинку з АСГТ, вручаю кубок, який заслуговує бути поставленим поряд з трофеями завойованими хоробрістю і вояцькими подвигами. Бажаю вам всіляких успіхів, вітаю від імені команди і Губернатора”²⁶.

Ймовірно, що саме в Одесі пройшли перші і останні три зустрічі запланованого туру. В пресі РКУ за 1943–1944 рр. немає жодного повідомлення про перебування тут збірної команди Криму, а такі події зазвичай не проходили повз увагу періодичних окупаційних видань.

У подальшому міжнародні футбольні матчі в „Трансністрії” відбувалися між командами Одеси, Бухареста, Кишинева, Плоешти, Бузеу, Тирасполя, Яс.

З 1944 р. в німецьких військових командах з’являються професійні футболісти. Справа в тому, що через несприятливі події для нацистів на Східному фронті в Німеччині до Вермахту почали забирати і спортсменів. У командах союзників такі гравці, як свідчать повідомлення преси, з’явилися з 1943 року.

Зокрема, в березні 1944 р. стрийська „Скала” провела поєдинок із збірного угорських залізничників, кожен футболіст якої до війни представляв команди місцевих ліг: Поцегаї (Пецсівазутас), Льорінем (Ференцварош), Гречі (Уйпесті), Лінке (Мове), Шілегі (НМАФ), Йош (Рокоспалате), Гетией (САЦ), Газай (МАФЕ), Корітам (ТЛКТ), Фінштер (Будафок), Мігалиі (ЗЗ ФЦ). Українці цю гру програли з рахунком 1:3²⁷. Команди „Піонерія”²⁸ і Військовий спортивний клуб²⁹, до складу яких входили гравці професійних німецьких ліг, були створені в дистрикті „Галичина” в 1944 році.

В „Трансністрії” таких колективів було набагато більше, особливо в румунських військових командах (збірна Криму, Бузеу), і з’явилися вони в 1943 році. Зазвичай українці в протистояннях з іншими з ними зазнавали поразки. У РКУ з німецькими професійними футболістами українці не зіграли жодного матчу.

З цього часу українсько-німецькі протистояння проходили більш напружено і цікаво. Ось що про один з таких поєдинків, „Сяну” і Військового спортивного клубу (6:5), писалося в щоденній газеті „Краківські вісті”: „Перший тайм закінчився 0:4, що пророчило українцям велику поразку з двох причин: по-перше дружина військових складалася з футболістів добрих та чотирьох з німецької державної ліги (Фортуна-Дюсельдорф і Лейпцігу), грали чудово; по-друге поганний напад „Сяну”. Українці лише у другому таймі оговталися від потрясіння і забили 6 голів, німці не могли навіть перейти свою половину поля. Голи забивали Турко – 4 і Дмитришин – 2 (були визнані газетою кращими гравцями – *Авт.*)”³⁰.

Якщо військовий спортивний клуб футболістам „Сяну” в напруженій боротьбі вдалося перемогти, то „Піонерія”, 30 квітня 1944 р., досить впевнено декласувала наших спортсменів з рахунком 4:2³¹.

З чотирнадцяти зіграних таких поєдинків у 1944 р., де в складі німецьких команд грали професійні футболісти, 6 перемог здобули окупанти, і 8 разів перемогли українці.

Досить швидко міжнародні футбольні матчі в тих містах, де вони відбувалися, здобули собі популярність серед місцевого населення. Підтвердженням чого є, незважаючи на воєнний час, переконлива глядацька аудиторія.

Наприклад, на матчі в Дніпропетровську між місцевою командою та командою Люфтваффе (26.06.1942 р.), були присутні 10 тис. вболівальників³². У Києві під час гри „Рух” – „Райхсбан” (12.07.1942 р.) було 15 тис. глядачів (6:0)³³. У Перемишлі, 25.05.1942 р., коли зустрічалися „Сян” та італійська військова частина

(8:1) на трибунах стадіону знаходилося 5 тис.³⁴, біля 7 тис. було присутні на матчі „Дніпро” (Херсон) з німецькою військовою частиною (1:2)³⁵.

Значну кількість глядачів складали німецькі вояки частин, що дислокувалися в українських містах на той момент. На стадіонах німці зазвичай отримували кращі від українців місця, ціна білетів також відрізнялася. Для того щоб подивитися матч житомирської „Січі” та німецького „Вермахту”, німцям пропонувалися квитки за ціною 1.5 крб. а місцевому населенню 3 крб.³⁶. Вартість квитка на поєдинок з участю київського „Старту” становила 5 крб. (на перші дві гри 21 і 28 червня 3 крб. – *Авт.*). Для одеських шанувальників футболу перегляд міжнародних матчів обходився в 1-2 окупаційні марки (10–20 крб. – *Авт.*) в залежності від місця.

Практично на всі матчі приїздило військове і цивільне німецьке керівництво. Газета „Нове Запоріжжя”, за 30 липня 1942 р., повідомляла, що 19 липня під час гри, команд Міської управи Запоріжжя та збірної правого берега на стадіоні були присутні німецькі офіцери та солдати³⁷. Поєдинок УСК (Львів) і Крайсгауптманшафт (1:1) відвідав крайсгауптман Буссе та багато інших німецьких гостей³⁸.

На трибунах одеського стадіону „Спартак” коли грали команди „Глорія” і збірна Одеси перебували заступник міського голови К. Відрашку, ряд чиновників одеського муніципалітету, а також представники румунського і німецького військового командування³⁹.

До речі, окупаційна влада за потреби ремонту стадіонів, на прохання української адміністрації виділяла значні кошти. Тільки на ремонт київського стадіону „Динамо”, пошкодженого під час воєнних дій, німці виділили міській управі 250 тис. крб., а на ремонт стадіону по вул. Керосинній – 50 тис.⁴⁰. У Дніпропетровську на ремонт міського стадіону „Сталь”, значно пошкодженого під час бомбардувань міста – 70 тис.⁴¹.

Власне такі дії нацистів не слід сприймати як сприяння відновленню футбольної інфраструктури і розвитку українського футболу. Функціонуючі стадіони працювали в першу чергу на благо німецької адміністрації та вояків Вермахту, що знаходились у тилу. В такий спосіб останнім створювалися всі можливі умови для нормального дозвілля, однією із складових якого вважалося заняття спортом і фізкультурою. Футбольні українсько-німецькі поєдинки передусім для солдат Вермахту були можливістю непогано провести час. Зазвичай, такі зустрічі супроводжувалися концертами, танцями, показовими спортивними змаганнями, що давало можливість відволіктися від суворого буденного життя не тільки німецьким воякам, а й українському населенню.

Наприклад, перед матчем перемишльського „Сяну” і німецького „Вермахту” 28 червня 1942 р., відбувся гарний одногодинний концерт військового оркестру. Цей же оркестр забавляв глядачів і під час перерви. Після гри у місцевому ресторані „Кузишина” пройшла вечірка, в якій взяли участь представники окупаційної адміністрації, військових, поліції та українського населення⁴². В дружній атмосфері відпочинку пройшов у серпні 1941 р. матч львівського УСК (Український спортивний клуб) і „Вермахту” що закінчився перемогою українців 4:2. По завершенню гри було зроблено спільне фото футболістів, після чого вони виру-

шили до „Зольдатенгайму” на скромний обід під час якого співали українські і німецькі пісні⁴³.

Однак, досить швидко, зважаючи на свій міжнародний статус, такі поєдинки набули принциповості та популярності серед українського населення. У вересні 1942 р. „Дніпропетровська газета” зазначала, що в містах і селах України серед всіх видів спорту найбільшу зацікавленість українців викликали футбольні матчі з окупантами, які на той час стали звичайним явищем, а національна різноманітність учасників робила їх інтригуючими і захоплюючими⁴⁴.

За часів Радянського Союзу вважалося, що українські футболісти грали з окупантами в футбол з ініціативи і під тиском останніх. Насправді документи засвідчують інше. Виявляється ініціаторами проведення матчів були обидві сторони, при цьому ніякого тиску з боку німців не було. Зокрема, Свиридовський під час допитів у НКВС зазначав, що ініціаторами ігор з окупантами в Києві виступили українські футболісти⁴⁵.

Його слова майже через півстоліття (16 грудня 2003 р. – *Авт.*) підтвердив В. Ногачевський: „Спільно з нашими футболістами на стадіоні „Старт” тренувались футболісти військових частин німецької армії. В основному це були військовослужбовці, які займалися обслуговуванням аеродромів. Під час тренувань була досягнута угода про проведення спільних матчів між нашими футболістами і німецькими військовослужбовцями. Розпочинаючи з весни 1942 р. (тут пан Ногачевський помиляється – поєдинки в Києві розпочалися з літа 1942 р. – *Авт.*), по неділям і середам проводилися спільні матчі між німцями і нашими футболістами. Матчі проходили в товариській обстановці. Конфліктів між гравцями не виникало”⁴⁶. У містечку Василькові таку ідею уже висунула одна з німецьких військових частин, привівши до ладу занедбаний місцевий стадіон, вони на 13 вересня 1941 р. призначили футбольне змагання місцевим гравцям⁴⁷. В Одесі майже всі такі зустрічі організовувалися з ініціативи румунської окупаційної влади.

Кожна німецька команда, як правило, присвоювала собі назву тієї частини або роду військ, до якої належали гравці. Найбільш популярною і широкоживаною була назва „Вермахт” (німецька армія): колективи з такою назвою існували в Сяноці, Перемишлі, Львові, Житомирі, Грубешові, Коломиї, Володаві, Рогатині, Судовій Вишні, Херсоні. Потім йшли прості назви „німецька військова частини” (часто зустрічається в РКУ), „угорська військова частина”, „італійська військова частина”. Ймовірно такі назви командам окупантів давали самі працівники редакцій місцевих газет, коли писали оголошення про проведення зустрічей з німцями.

Швидке звільнення території України від німецьких військ зумовило занепад проведення матчів з окупантами. Одне із останніх міжнародних футбольних протистоянь на території окупованої України відбулося у Перемишлі 9 липня 1944 року. В тому поєдинку зустрілися місцевий „Беркут” і німецький військовий клуб. Наші футболісти зазнали нищівної поразки з рахунком 0:5. Ще в першому таймі гітлерівці відправили в ворота перемишлян чотири сухі м’ячі, чим практично визначили долю поєдинку. Після цього матчу повідомлення про проведення таких ігор зникають зі шпальт окупаційних періодичних видань (нам не вдалося відшукати жодного).

В свою чергу газетні оголошення дають можливість зробити припущення, що в РКУ останні такі ігри пройшли влітку 1943 р. Принаймні в цей час з'являлися замітки про зустрічі українських і окупаційних команд у Житомирі, Луцьку, Рівному, Ковелі, однак результати поєдинків встановити не вдалося. Якщо відштовхуватися від тих результатів, що відомі, то остання така гра в РКУ пройшла 3 липня 1943 р. в Рівному, де команда міської «Просвіти» зіграла внічию (3:3) з колективом німецької пошти. На півдні країни міжнародний матч, результат якого нам вдалося встановити, відбувся в березні 1944 р., в ньому одеська команда «Рапід» перемогла з рахунком 6:1 місцеву німецьку військову частину.

Таким чином, опрацьовані нами джерела, дають можливість стверджувати, що в період німецької окупації на території України неодноразово проводились футбольні поєдинки між місцевими українськими командами і військовими частинами німців та їх союзників, а також румунськими професійними командами. Національний склад команд свідчить про міжнародний статус матчів. Ініціаторами проведення таких зустрічей виступали як українці так і окупанти.

Згідно остаточних результатів матчів, зіграних із військовими частинами окупантів, абсолютну більшість перемог здобули українські футболісти, при цьому жодних арештів чи розстрілів з боку німців не відбулось, а це свідчить про товариський характер зустрічей. Спочатку такі протистояння для солдатів Вермахту не мали жодного значення і були однією з можливостей приємно провести вільний час у тилу фронту, однак досить швидко набули принциповості та популярності серед місцевого населення і військових, що підтверджують повідомлення тогочасної преси та кількість вболівальників на стадіонах. У деяких місцевих командах грали відомі в довоєнний період футболісти, які з тих чи інших причин лишилися на окупованій території.

---

¹ Удовик В. Питання культурної політики в період німецької окупації (1941–1944 рр.). // *Сторінки воєнної історії України*. Зб. наук. ст. Вип. 9. – К., 2005. – С. 332.

² Одесская газета. – 1942. – 14 июл.

³ Голос Волині. – 1941. – 16 жовт.

⁴ Голос Волині. – 1942. – 25 лют.

⁵ Нове українське слово. – 1942. – 15 серп.

⁶ Львівські вісті. – 1941. – 26 жовт.

⁷ Львівські вісті. – 1941. – 8 жовт.

⁸ Нове українське слово. – 1942. – 16 липн.

⁹ *Скоцень О.* Львівський „батар” у київському „Динамо”. – К., 1992. – С. 213

¹⁰ Державний архів Житомирської області. – Р.1152, оп.1, спр. 19, арк. 48 зв.

¹¹ Львівські вісті. – 1941. – 31 груд.

¹² Молва. – 1943. – 2 червн.

¹³ Краківські вісті. – 1942. – 10 квіт.

-
- ¹⁴ Львівські вісті. – 1942. – 10 берез.
- ¹⁵ Львівські вісті. – 1942. – 29 черв.
- ¹⁶ Одесская газета. – 1942. – 5 мая.
- ¹⁷ Одесская газета. – 1942. – 16 июн.
- ¹⁸ Одесская газета. – 1942. – 1 июл.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Там само.
- ²² Одесская газета. – 1943. – 13 июн.
- ²³ Одесская газета. – 1943. – 5 авгус.
- ²⁴ Буг. – 1943. – 18 июл.
- ²⁵ Там само
- ²⁶ Молва. – 1943. – 29 июн.
- ²⁷ Краківські вісті. – 1943. – 15 квіт.
- ²⁸ Краківські вісті. – 1944. – 1 черв.
- ²⁹ Краківські вісті. – 1944. – 7 черв.
- ³⁰ Там само
- ³¹ Краківські вісті. – 1944. – 5 трав.
- ³² Дніпропетровська газета. – 1942. – 1 жовт.
- ³³ Волинь. – 1942. – 19 липн.
- ³⁴ Львівські вісті. – 1942. – 10 черв.
- ³⁵ Волинь. – 1942. – 30 липн.
- ³⁶ Українське слово. – 1941. – 17 серп.
- ³⁷ Нове Запоріжжя. – 1942. – 30 липн.
- ³⁸ Краківські вісті. – 1941. – 21 серпн.
- ³⁹ Одесская газета. 1943. – 5 мая.
- ⁴⁰ Нове українське слово. – 1942. – 15 липн.
- ⁴¹ Дніпропетровська газета. – 1942. – 26 верес.
- ⁴² Краківські вісті. – 1942. – 5 липн.
- ⁴³ Краківські вісті. – 1941. 25 серп.
- ⁴⁴ Дніпропетровська газета. – 1941. – 18 листоп.
- ⁴⁵ *Пристайко В.* Чи був «матч смерті»? Документи свідчать. – К., 2005. – С. 26.
- ⁴⁶ Там само. – С. 106.
- ⁴⁷ Васильківські вісті. – 1942. – 17 верес.